

DVA IZVORA O PUČKIM OBIČAJIMA U ISTRI 17. STOLJEĆA

ENNIO STIPČEVIĆ

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Odsjek za povijest hrvatske glazbe
Opatička 18, HR – 10000 Zagreb
ennio.stipcevic@gmail.com

UDK: 398.332.41:949.713]
(497.5 Istra)“16“
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 11. 1. 2019.
Prihvaćen za tisak: 10. 12. 2019.

Studija je posvećena dvama rukopisnim izvorima koji sadrže dragocjene podatke o pučkim običajima u Istri 17. stoljeća. Prospero Petronio (1608. – 1688.), tršćanski liječnik i povjesnik, autor je dvosveščanoga djela *Delle memorie dell'Istria, sacre e profane* (Istarske povjesnice, duhovne i svjetovne). Izvorni rukopis drugoga dijela voluminoznoga rukopisa (prvi dio je zagubljen), datiran je godinom 1681. i pohranjen u Državnome arhivu u Veneciji. Taj vrijedan i važan izvor za poznavanje istarske prošlosti 17. stoljeća objavljen je 1968. u suvremenome kritičkom izdanju, no kod hrvatske stručne javnosti nije pobudio primjereno zanimanje. Ova studija donosi u prijevodu na hrvatski jezik dva poglavlja: “Svadbe” i “Podizanje djece. Krštenja”. Drugi izvor je *Grdoselska kronika* iz 1688., rukopis na talijanskom lokalnoga seoskog župnika Vinka Pikota. Popratni komentar donosi usporedbu tih dvaju rukopisnih izvora.

KLJUČNE RIJEČI:

Prospero Petronio, Delle memorie dell'Istria, sacre e profane, Vinko Pikot, Grdoselska kronika, istarski narodni običaji, 17. stoljeće

Za stariju istarsku glazbu, napose renesansnu i baroknu, počeo sam se zanimati još tijekom studija na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. Istraživanja su me nerijetko upućivala da zagledam onkraj ograda moje muzikološke temeljne struke, pa sam podatke nalazio u tekstovima koji obično izmiču pozornosti glazbenih povjesničara. Pritom su mi od velike koristi bile studije akademika Josipa Bratulića jer su mi pružale toliko potreban širi kontekst. Bratulićeva erudicija, njegova upućenost u povijest i kulturu Istre bila mi je godinama inspirativna.

Na ovome mjestu nudim uvid u dva stara teksta, dva rukopisa koja potječu s kraja 17. stoljeća i koja, svaki na svoj način, donose dragocjene podatke o onodobnim pučkim običajima te o crkvenoj i svjetovnoj povijesti Istre. O prvome tekstu već sam ukratko pisao prije mnogo godina u jednome časopisu nevelike naklade i ograničene distribucije,¹ a drugi tekst nisam dosad komentirao. Tekstovi o kojima je ovdje riječ zbog nekoga razloga dosad nisu privukli veću pozornost kulturologa, etnologa, antropologa, etnomuzikologa, muzikologa...

Prospero Petronio (1608. – 1688.), tršćanski liječnik i povjesnik, jedan je od onih lokalnih literata o kojemu nešto pouzdanije informacije dugujemo recentnijim istraživanjima. O njegovu životu, doduše, još uvijek se malo zna, pa mu tako nije utvrđeno ni mjesto rođenja (spominju se Trst, grad u kojemu je dugo godina obavljao liječničku praksu, ali i Kopar ili Piran). Petar Stanković (Pietro Stancovich) u svojem nezaočilaznom trosveščanom priručniku *Biografie degli uomini distinti d'Istria* posvećuje Petroniju razmjerno kratku bilješku te navodi da je Petronijevo rukopisno djelo *Delle memorie dell'Istria, sacre e profane* (Istarske povjesnice, duhovne i svjetovne) vrijedan i važan izvor za poznavanje istarske prošlosti 17. stoljeća.² Stankoviću nije bilo teško prepoznati da je glavni Petronijev izvor bilo djelo *De Commentari storici geografici della Provincia dell'Istria* (1641) Giacoma Filippa Tomasinija, učenoga erudita, polihistora, autora brojnih tiskanih povijesnih i crkvenih djela, životopisa i hagiografija. Tomasini je uza svoj obilni znanstveni rad za Istru bio važan i kao dugogodišnji biskup novigradske dijeceze (1641. – 1655.). *Commentari* su nastali na temelju opsežnih arhivskih istraživanja. Tu je iznesen niz prvi put registriranih podataka, a to nedvojbeno najznačajnije Tomasinijevo djelo važno je i u širim okvirima europske barokne historiografije. Petronio nije bio tako solidno znanstveno potkovan kao Tomasini, no ipak njegove *Memorie* nisu tek puki plagijat. U njima su sadržana i neka osobna zapažanja tršćanskoga liječnika. Osobito se Petronijeva autentičnost osjeća u

¹ Usp. Ennio Stipčević, Kako se ženilo i plesalo u Istri 17. stoljeća, *15 dana*, 39, 1986, 3, str. 19–22.

² Pietro Stancovich, *Biografie degli uomini distinti d'Istria* (Trieste, vol. 1–3. 1828, 1829); vol. 2, str. 107 (pretisak: Trieste: Centro di ricerche storiche – Rovigno, vol. 1–3, 1971, 1973, 1974).

opisima pučkih svečanosti i uopće raznih aspekata svakodnevnoga života, dakle onih događaja koje je on sam iskustvo ili kojima je nazočio.

Petronijev spis ostao je široj kulturnoj javnosti praktički nepoznat sve dok se u Trstu 1968. nije pojavilo uzorno kritičko izdanje enciklopedijskoga formata.³ Ustvari, izdanje je to drugoga dijela Petronijeva djela, prvi dio rukopisa nije sačuvan. Danas više ne posjedujemo autograf, nego kasniji prijepis koji je pohranjen u Državnome arhivu u Veneciji.

Petronijeve *Memorie* pripadaju ne odveć bogatom fundusu starije istarske putopisne i memoarske literature. Izvanredna je vrijednost takvih spisa jer često pružaju podatke iz političke, ekonomske ili kulturne prošlosti koji bi inače ostali nepoznati ili slabije rasvijetljeni. Drugi svezak Petronijeva rukopisa datiran je 1681. godinom i za svoje vrijeme predstavlja razmjerno rijetko visoku razinu egzaktnoga, znanstvenoga pisanja. Petronio se služio različitim vrelima o istarskoj povijesti i zemljopisu, a svoje *Memorie* zamislio je kao svojevrsnu sintezu dotadašnjih znanja povijesti, vjerovanja i običaja na području Istre.

Pomalo je intrigantna Petronijeva autorska pozicija, srodna uostalom Tomasinijevoj. On piše kao da mu je radni stol u Veneciji, a domaći *Slavi* negdje stotinama kilometara daleko. Pritom *Slavi* nikad ne bivaju prepoznati i imenovani kao *Croati*, tj. Hrvati, premda je, dakako, o njima riječ. U metodološkim okvirima talijanske barokne historiografije Petronijev je tekst tipičan onodobni “opis zemalja”, uobičajeno tzv. horografsko štivo na granici autobiografskoga literariziranog putopisa, simplificirane lokalne povijesti i rudimentarne antropologije. Taj žanr literariziranoga znanstvenog (ili protoznanstvenog) putopisa ima svoju dugu tradiciju. Početci sežu sve do Herodotove *Povijesti* i Plinijevih spisa. U ranonovovjekovnoj Europi popularizirali su ga najprije francuski humanistički i renesansni literati, a osobitu pak vitalnost u komunikaciji s čitalačkom publikom pokazao je tijekom prosvjetiteljstva i romantizma u 18. i 19. stoljeću (dovoljno je prisjetiti se Humboldtovih ili Darwinovih putopisa, ili za nas dragocjenih Fortisovih i Lovrićevih).

Učenomu Prosperu Petroniju, međutim, nije nimalo bilo stalo do manirističkoga relativiziranja stvarnosti i on se, baš kao i seoski župnik Vinko Pikot, trudio najvjernije prenijeti sve svoje doživljaje i senzacije, pa makar ih u potpunosti i ne razumio. Obilazeći istarski poluotok s pripremljenim priborom za pisanje i opisujući mjesto

³ Prospero Petronio, *Memorie sacre e profane dell'Istria*, a cura di Giusto Borri, con la collaborazione di Luigi Parentin, Trieste: G. Coana, 1968. Neobično je da posjedujemo u kritičkome izdanju dostupno i luksuzno opremljeno izdanje Petronijevih *Memorija*, dok Tomasinijevi *Commentari* još uvijek nisu objavljeni na adekvatan način. O Petroniju i Tomasiniju usp. natuknice u ediciji *Istarska enciklopedija*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005.

za mjestom, navodi Petronio suvremene i stare, pa i antičke pisce, drevne legende i kazivanja, da bi kroz povijesni slijed pratio glavne događaje, pojedine obitelji i istaknutije pojedince. Dragocjene su Petronijeve zabilješke o neposrednoj prošlosti i suvremenim zbivanjima u Istri. Dakako da je pri ruci imao i nekoliko tisovina starijih istarskih putopisaca, no u svoja zapažanja umio je uvijek dodati nešto novo, osobno i autentično.

Na ovome mjestu donosim opis običaja vezanih uz svadbe i podizanje djece (odlomci iz petoga i šestog poglavlja Petronijevih *Delle memorie... dell'Istria*):⁴

«SVADBE

Mirazi, zabave i običaji prilikom vođenja nevjeste u kuću njezina muža
Pogl. V.

Svadbe plemića iz Gornje pokrajine (tj. Istre, primj. prev.) veoma su slične onima u Lombardiji, osim što nakon ženidbenoga čina u crkvi uzvanici nose dar plovanu (tj. župniku, primj. prev.), ali taj se običaj gubi sa sve češćim ženidbama kod kuće. U mnogim mjestima uzvanici daju dar nevjesti umjesto plovanu ako je ona slabijega ili prosječnoga imovnog stanja. Ona tada sakuplja darove u pregaču, a prvi je daruje plovani, zatim muž i ostali; neki daju novce, npr. pola škude, kvarte i lirazze, a drugi daju robu, npr. rupčice, marame i drugo, prema svojim mogućnostima. Svečanosti se među plemićima uvelike smanjuju zbog velikih troškova koji su potrebni za odijevanje nevjeste i za gozbe. Uočljivo je da se plemići nerado orođuju s onima iz trgovačkoga i pučkog staleža, naročito u Kopru, gdje je potonjih veći broj i gdje ih nazivaju pučani “svinjari”.

Što se tiče miraza, onima prosječnoga građanskog stanja obično se daje pet stotina dukata, veći su, ali rijetki iznosi od 2, 3 ili 4 tisuće dukata, pa i više, a ugovor sklapaju na venetski način ili, kako kažu, kao brat i sestra.

Drugi ne daju miraz svojim kćerima, već ih jedino odijevaju i njihova se odjeća procjenjuje u ugovoru. Nakon očeve smrti kći nasljeđuje svoj dio imanja, kao i njezina braća.

U nekim mjestima, posebno u Vodnjanu, običaj je i to da očevi uručuju svojim mladim sinovima onoliki dio koliko je nevjesta dobila miraza.

Između pučana i seljaka žene se “kao brat i sestra”, što znači da ako žena donese

⁴ Usp. moj članak: Kako se ženilo i plesalo..., cit. Prijevod na hrvatski jezik načinila je Marija Zaninović.

robe, u slučaju njezine smrti taj se imetak spaja s muževljevim i sve se dijeli popola, između onoga koji je preživio i nasljednika umrloga. Stoga se događa da, kada imanja pripadnu ženama koje su se udale u druga mjesta, kuće sa zemljištima prvoga muža propadaju, pa se takva viđaju po čitavoj pokrajini, po poljima i bregovima. I mnoga djeca, ako ih ima, ostaju osiromašena jer nemaju polovicu očevine. Umjesto naknade običavaju dati mali dar, koji nazivaju “u podnožju stepenica” ili “dar na ulazu” jer se na vratima ili u podnožju stepenica sklapa ugovor prilikom ulaska mlade u muževljevu kuću.

Ljubazna poznanstva mladići obično sklapaju kada prate djevojke na proštenja ili svetkovine, kao što se to čini i u padovanskome području i u drugim mjestima na kopnu. Nakon što su se odabrali obavlja se vjenčanje prema obredima svete Crkve i sa svečanostima koje ću ovdje opisati.

Rodbina i prijatelji obaju zaručnika koji su pozvani na dan vjenčanja idu po zaručnika i zaručnicu i prate ih u crkvu. Na tome putu uvijek je običaj da zaručnicu vodi zaručnikov brat ako ga ima i ako on ne odabere nekoga drugog među svojim najbližim rođacima. Zovu ga “dener” (riječ nejasna podrijetla, prim. prev.) i on se brine za nevjestu dok traju svadbene svečanosti. Kada svrši misa i nakon što je obavio vjenčanje i udijelio ženidbeni blagoslov, njihov svećenik ili župnik, koji se za blagoslov služi obrednikom, izgovara riječi: “Ego coniungo vos etc...” i omata stolu oko ruku vjenčanih da ih poveže, a neki običavaju dobacivati u šali: “Dobro ih svežite”. Po izlasku iz crkve nevjesta mrvi grumenčice načinjene za ovu svrhu od bijela brašna i baca ih uokolo. Mladići koji se tu nalaze hvataju ih s velikim žarom, a to hvatanje nazivaju “pravljene strke”. Zatim ih prate do nevjestine kuće i, dok se priprema obred, plešu uz zvuke frula, citre ili violine. Glazbenici sviraju i u odlasku u crkvu i u povratku iz nje idući ispred nevjeste.

Mladenci sjedaju za stol jedan nasuprot drugoga, za njima vjenčani kum, pa prijatelji i rodbina koji nazdravljaju brojnim zdravicama u zdravlje mladenaca i njihovih rođaka, kao i svećeniku kome daju počasno mjesto za stolom. To obilno ispijanje nazivaju *dravize* (zdravice, primj. prev.).

Kada dovrše objed, ponovno plešu, a kada se pripremi užina, iznova se vraćaju jelu i pilu. Potom onaj tko se brine za jelo i koga zovu svadbeni kum drži mali govor na njihovu jeziku te potiče uzvanike da daruju štogod nevjesti. Na stol metnu zdjelu i u nju svatko baca novce prema svojim mogućnostima, a nevjesta ih kupi i zahvaljuje onima koji su darovali. Zatim se na isti način skuplja napojnica za glazbenike koji su čitavo vrijeme svirali i pjevali, pa tada i oni pakupe iz zdjele.

Nakon toga običava se povesti mladenku na svečan način u muževu kuću. Pođu

s klicanjem, pjevanjem i sviranjem. Kada se približe kući, mladići isukanim sabljama zapriječe ulazna vrata da nitko ne može ući, a ponajmanje nevjestina rodbina. Da bi ipak ušao, otac, ili majka ako oca nema, mora mladenki obećati neki dar. Taj se sastoji ili od odjeće ili od dijela vinograda ili polja, a u svome ga jeziku zovu “naranča” i žena ga posjeduje zauvijek. To je, štoviše, njezino povlašteno dobro. Nakon što se obavi darivanje i otvore vrata mladenki se daje kupa vina u kojoj se nalazi jedan “Marchetto” ili srebrni Gospin novčić (kako nazivaju onaj maleni venecijanski novčić). Mužev otac i majka pitaju snahu što više cijeni – mlijeko ili čast, a ona odgovara da više cijeni čast i poštenje; oni uzvraćaju da je tako, s čašcu, te primaju (novčić).

Sada nevjesta pruža kupu dotičnomu ocu ili majci koji joj nazdravljaju te, isпивši ostatak vina, bacaju kupu s novčićem iza sebe, a mladež odmah načini stisku u žarkoj želji da dođe do novčića. Tko ga nađe, neobično se veseli. U drugim mjestima onaj tko pruža kupu vina nevjesti običava pitati što je unutra, a nevjesta odgovara: “Mir i Ljubav”, i to ponavljaju tri puta. Zatim malo kuša, pa kaže: “S mlijekom i ljubavlju vas primamo.” Ostatak se daje nevjesti koja ispije sve ili malo, koliko želi, zatim baca kupu iza sebe i iskazuje poštovanje rodbini grleći se i ljubeći. Kod Grka je stari običaj, koji se još održao u Kandiji (Kreti), da mladenci piju iz iste čaše koja se onda razbija. Nakon što uđu u kuću, večera se i ponovno pleše dok ne dođe vrijeme za spavanje. Tada otac ili majka mladenca odu, a mlade povedu u njihovu sobu. Ali prije negoli legnu u krevet, donesu im za jelo kuhano kokoš, kruha i vina. Nakon što to kušaju pođu obaviti svoju bračnu dužnost. U nekim mjestima ne običavaju spavati zajedno tu prvu noć, već nevjesta ostane sjediti s drugim djevojkama, svojim rodicama i prijateljicama vršnjakinjama, pričajući im žalopojke o tome kako joj je teško što mora napustiti njihovo djevojačko društvo i postati žena. U međuvremenu muž se zabavlja sa ženama i muškarcima u plesu i klicanju, što oni nazivaju *Bogorar* (nejasna riječ, op. E. S.), a ako i pođe s mladenkom, ostaje s njom samo manji dio noći. U nekim mjestima običaj je da se u prvoj bračnoj noći između mladenaca smjesti neka starija rodica, možda zato da bi se umanjila djevojčina plašljivost i stidljivost.

Ujutro rano uzvanici pođu u sobu probuditi mladence sviranjem frula, citara i violina. Tada svi zajedno u velikome veselju odlaze na misu, nakon čega nastavljaju slavlje oko nekoga zdenca ili izvora. Igraju različite igre i plešu plesove uz međusobno dragovoljno prskanje vodom. Kada to završe, zapute se u muževu kuću i on potrči prvi, a mladež ga slijedi. Ako ga uhvate prije negoli je stigao do kuće, mora im dati četvrtinu sušene svinje, pola vedra vina i dvanaest

kolača. Toga običaja bježanja drži se i nevjesta. Kada se mladići koji je čuvaju sabljama zabave i plesom, ona ugrabi trenutak za bijeg i sklanjanje u kuću svojih roditelja ili rodbine prije negoli je uhvate. Ako joj to uspije, njezini čuvari i stražari dužni su kupiti joj par lijepih cipela.

Tako jedu i plešu dva ili tri dana prema mogućnostima mladenaca, ali i uzvanika koji na takve svečanosti obično donose mnoga jestiva, kao što redovito žele ponešto i ponijeti, obično kolače i slično, kada se opraštaju. Običava se dati zlatni prsten. U Izoli, međutim, kraju lijepo naseljenome i s veoma zdravim podnebljem, bio je običaj (kako to pričaju u ovome mjestu) prije više od stotinu godina da se mlada udaje s vjenčanim prstenom od slame, kao što nas o tome obavještava Pietro Coppo u svojoj *Povijesti pokrajine Istre*. Zbog takva primjera siromaštva te pokrajine presvijetli knez smilovao se i oslobodio pokrajinu od nekoga nameta što ga je morala platiti. Muževi i žene su običavali načiniti samo jednu oporuku prema starome municipalnom statutu. Zbog neke krive presude to više ne čine preko četrdeset godina, sumnjajući u vrijednost oporuke, iako je taj običaj bio vrlo uvriježen u Buzetu i drugdje.

PODIZANJE DJECE, KRŠTENJA

i drugi običaji, obredi i svetkovanja, igara, svečanosti i plesova

Pogl. VI.

Spomenuti Slaveni imaju običaj da prigodom krštenja djece odlaze na ručak k svojim roditeljima (...). Što se tiče običaja i svetkovanja, igara, svečanosti i plesova, mislim da nema starijega plesa od onoga što se naziva 'ples zelenila' (*della Verdura*), uobičajenoga u toj pokrajini. Pritom su sve žene i muškarci ukrašeni vijencima od zelenih grančica na glavi, a u ruci drže lûk načinjen od zelenih grančica i cvijeća. Zatim se postave muškarci s jedne, a žene s druge strane. Kada započne svirka, polako se kreću da bi se sjedinili pod lûkovima, red s redom, i to tako da se svaki muškarac nalazi između dvije žene i svaka žena između dva muškarca, s jednim lûkom u desnoj, a drugim u lijevoj ruci. S njima se spajaju i povezuju tako da izgleda teško razdvojiti ih. Prateći uredno ples, jedni i drugi ukrižaju ruke pod lûkovima i isprepleću se da bi se zatim razdvojili i vratili u svoje odvojene redove, kao što su bili prije. Smatraju da je taj običaj potekao od njihovih starih Argonauta i Kolšana jer misle da je to ista igra kao ona što ju je započeo Tezej u Labirintu u čast pobjede nad Minotaurom. Lijep je i ples posljednjih triju dana poklada, kakav se pleše u Vodnjanu na trgu,

a zove se ‘ples završetka i nevoljnoga ljubavnika’ i pleše se na sljedeći način: Obično mladići u dogovoru sa sviračima započnu malo-pomalo s plesom na trgu u podne na pokladnu nedjelju, i to traje do večernje, kada se okupe kolovođe plesa sa svečanim štapovima kao znakom svoje službe. Ti su štapovi obojeni i urešeni svilenim vrpcama različitih boja. Kolovođe zaustave ples i promijene sviranje puhaćih glazbala u svečaniji zvuk. Potom pozovu djevojke koje su im drage i koje otprije poznaju te postave jednu na početak reda, pa zatim jednu do druge, sve dok se ne stvori labavi red. Tada ih mladići uzmu za ruku i započnu ples od koraka i pol. Taj je ples gotov kada se završi krug oko trga. Tada se zaustave, a onu koja je vodila ples štaponoša povede na kraj. To se ponavlja dok se jedna po jedna sve ne izredaju u vođenju plesa. Nakon toga mijenja se svirka puhača u življi ritam *gagliarde*, uredni se redovi izmiješaju s raznim drugim maškarama i plešu zviždeći i veselo klićući, što podsjeća na napad u boju. Svečanost završava s tri *gagliarde*. Da ne bi ispale nezahvalne prema onima koji su ih počastili pozivom na ples, djevojke im početkom korizme šalju na dar košaricu s kolačima od najbjeljega brašna, ulja, vina, šećera i meda. Te cvijećem okićene košarice nose po trgu da bi bile viđene, a potom ih poklanjaju draganima. Ponešto je drukčiji ples što ga u Bujama nazivlju ‘ples svetoga Jakova’ jer ga obično plešu na livadi ispred mjesne crkve. Služba glavara plesa ili štaponoše tu se daje na dražbu, a ples se odvija različitim isprepletanjima koja podosta podsjećaju na ‘ples zelenila’. I tu dobrostojeće djevojke iskazuju zahvalnost onima koji su ih pozvali poklanjanjem kolača i slatkiša, a ti im uzvraćaju vrlo lijepim rupcima za svetkovine, neki pak prstenjem, naušnicama i sličnim stvarima. Po selima i mjestima u palačama spomenutoga rektora održavaju se i neki drugi ljupki plesovi s različitim nazivima: ‘ples cvijeta’, ‘pojasa’, ‘svijećnjaka’, ‘bodeža’, ili pak ‘ples guske’. U nekim je mjestima običaj da se prvoga dana korizme mnogi mladići odijevaju u bijelo, poput pekara ili mlinara te imaju neka kola s peći i vatrom, pa idu uokolo po mjestu i prave ukusne uštipke. Smijući se i šaleći se, dijelom ih pojedu sami, a dijelom ih daju onima što ih prate u grupi. Običavahu se zaustavljati na poznatijim sastajalištima, naročito pod balkonima svojih dragana za koje vele da ih pozivaju na korizmu. I u Grožnjanu je običaj istoga dana da suci i providuri s brojnom pratnjom prave uštipke ispred gradske lože, jedu ih i poslužuju prolaznicima. Ako ih netko u prolazu ne pozdravi, zadrže ga i ne daju mu otići dok ne isplati zatraženu kaznu. Drugdje su pokladni plesovi oni uobičajeni s maskama različitih oblika, u skladu s ukusima. U Kopru, Trstu i Piranu, kao i u drugim mjestima u to doba, običaj je prirediti izvedbu neke zgodne opere, basne ili komedije.»

Za razliku od Prospera Petronija, koji *Memorie* piše s historiografskim i literarnim ambicijama, rukopis seoskoga svećenika Vinka Pikota lokalna je kronika, bez ikakvih drugih ambicija osim da bude svjedočanstvom svoga doba. *Grdoselska kronika*, kako je rukopis nazvao Branko Fučić, datirana je godinom 1688. i vjerno prenosi zbivanja kojima je bila popraćena izgradnja crkve u Grdoselu, u kraju poznatome po stoljetnoj glagoljaškoj tradiciji. Svezak se i danas nalazi u arhivu župnoga ureda u Grdoselu pod izvornim naslovom *Quaderno della Madonna di Salute*. Tadašnji grdoselski kapelan Vinko Pikot kasnije je postao i grdoselskim župnikom. Preminuo je godine 1705. u Grdoselu, gdje je u novoj župnoj crkvi i pokopan. Leži u raki koju pokriva nadgrobna ploča s latinskim natpisom i s uklesanim Pikotovim grbom. Pokopan je, dakle, u istoj onoj crkvi koja je bila sagrađena njegovom inicijativom i koja je dala povod da ovaj rukopis bude napisan. Pikotova *Grdoselska kronika* iz 1688. napisana je na talijanskom jeziku.

Gradnju crkve Pikot je popratio živopisnim opisima mjesnih običaja kao, primjerice, sljedećim (prijevod Branko Fučić):

«Svako večer se večeralo u konobi kraj bačve dobra vina, a i ja sam od vremena do vremena donosio vjedro svoga crnoga vina, iako sam ga kao kapelan imao malo... Na svu sreću nadničara i onih koji su dovlačili kamenje, ciknulo je bijelo vino u jednoj bačvi rečenoga Mogorovića, pa su pili preko svake mjere tako da bi se uz sparinu i trud do večeri ponapili, izazivajući ne malo šegačenje. Osobito jedne večeri, kada su uoči Petróve, zapalili krijes i kada su zaplesali kolo; na kraju, kada su počeli preskakivati velik ogranj – zbog onih prvih koji nisu bili okretni i zbog onih zadnjih koji su se zalijetali da preskoče ogranj – svi su, u silini trke popadali u vatru, zasmudili si kose i opekli malo kože na rukama. A sva je sreća da nisu nosili brade, jer im ne bi trebao brijač».

Pred sam kraj kronike opisano je kako su, nakon što su napokon sagradili novu crkvu, seljani grdoselskoga kraja s građevinskim radnicima iz okolnih mjesta priredili skromnu zabavu. Evo Pikotova pitoresknog opisa posvećenja župne crkve i seoskoga svetkovanja u Istri:

«Po objedu priređen je morlački ples, jer su bili nazočni i svirači iz Gračišća, a kada sam vidio kako plešu toliki Morlaci i Morlakinje, obuzelo me izvanredno veselje pa sam i ja započeo kolo, koje je bilo tako veliko da su se plesači, držeći

se za ruke – dok sam ja među njima bio kolovođa – nizali od kuće rečenoga župana Mogorovića sve do Bogorodičine crkve. Nikada se prije nije vidjelo Morlake pa smo se grohotom smijali, jer je i izvrsno vino podjarivalo ples i smijeh. Kako već biva u takovim zgodama, raspojasala se objesna radost, ali neka i to bude u ime Božje, samo da se ne vrijeđaju ni Bog ni ljudi. Kada je završilo ovo bučno veselje, otišli su u Pazin presvijetli i prečasni monsignor barun opat sa svojom pratnjom, a župan Ivan Mogorović zamolio me da opalim snažni hitac iz arkebuza. Puška je bila preko mjere nabijena pa mi je pucanj dugo zvonio u ušima, no ja pravo ne znam da li mi je zvonilo od paljbe ili od mnogih čaša...» (usp. Branko Fučić, Grdoselska kronika, *Vjesnik Istarskog arhiva*, 2–3 (1992–1993), sv. 2–3, str. 137–164: 141).

Zaključno bih se poslužio Fučićevim riječima: «U Koprju, Trstu i Piranu, kao i u drugim mjestima u to doba, običaj je prirediti izvedbu neke zgodne opere, basne ili komedije. Pikot nam je napisao i ostavio vrlo dinamičnu priču, kao filmski scenarij koji je prošarao dijalozima, plastičnim zapažanjima i slikama, prožeo mirisom ambijenta, zadahnuo aktualnom atmosferom i komponirao mijenama tempa kazivanja i raspoloženja, pa njegovoj zanimljivoj priči gotovo i ne treba komentara». (Ibid.)

Bjelodana je razlika između Petronijevih *Memorija* i Pikotove kronike. Prospero Petronio, učeni liječnik, marni sakupljač lokalnih *memorabilia*, napisao je svoj voluminozni povijesnopolitopisni itinerer (i obogatio ga vlastitim crtežima istarskih gradića i krajolika) s očitom namjerom da taj rukopis objavi tiskom. On svoju učenost ne krije, dapače. Vinko Pikot, međutim, nedvojbeno skromnije naobrazbe i najvjerojatnije svećenik glagoljaš, svoju kroniku gradnje lokalne crkve nije namijenio široj čitalačkoj publici. On se ne trudi citirati stare autore i pokazivati upućenost u klasične pisce. I dok bi novi historizam u tim dvama rukopisima iščitavao različite strategije pisanja i čitanja teksta, nama preostaje da se skromno ovom prigodom zadovoljimo spoznajom da se Petronio i Pikot u svojim opisima istarske svakodnevice 17. stoljeća nadopunjuju.

Povjesničaru glazbe zacijelo neće promaknuti posljednja rečenica iz citiranoga Petronijeva odlomka, gdje se opisuju karnevalske svečanosti na selu i u gradovima i gdje se kaže da je običaj «u Koprju, Trstu i Piranu, kao i u drugim mjestima u to doba (...) prirediti izvedbu neke zgodne opere, basne ili komedije». Danas dobro znamo da su u spomenutim gradovima povremeno bile priređivane glazbenoscenske predstave, doduše ne u kazališnim ili opernim kućama, nego najčešće u privatnim kućama. Djelovanje istarskih, napose koparskih *akademija* solidno je proučeno, kao što je detaljno istražen skladateljski opus franjevca konventualca Gabriella Pulitija, zanimljivoga i

neobično plodnoga autora (početkom 17. stoljeća objavio je, uglavnom u Veneciji, najmanje 37 zbirki). Pulitijske glazbene tiskovine cirkulirale su od kraljevskoga dvorca u Portugalu do jednoga danskog knjižara te nekoliko crkvenih arhiva u njemačkim zemljama i u Poljskoj.⁵ Nije pretjerano reći da je upravo zahvaljujući Pulitiju Istra bila upisana u europski zemljovid barokne glazbe. A kronike, kao što su Petronijeva i Pikotova, dopuštaju nam da naslutimo različite kulturalne registre svakodnevnoga života na istarskome području s kraja 17. stoljeća.

TWO SOURCES ON TRADITIONAL CUSTOMS OF THE 17TH CENTURY IN ISTRIA

ENNIO STIPČEVIĆ

SUMMARY

This paper offers new insight into two manuscript sources of the 17th century Istria: Prospero Petronio's voluminous *Delle memorie dell'Istria, sacre e profane* and Vinko Pikot's *The Chronicles of Grdoselo*. Petronio was a learned physician and local historian. His manuscript, namely its second part (the first part is missing), which is kept at the Archivio di Stato in Venice, dates back from the year 1681. Two chapters ("On weddings" and "On bringing up children. The baptism") are given here in Croatian translation. Pikot was a modest village-priest and his *Chronicles*, dating from 1688, offer a literary less ambitious discourse. However, both manuscripts are rare and valuable sources, containing plenty of information on Istrian everyday life and traditional customs of the 17th century.

KEYWORDS:

Prospero Petronio, Delle memorie dell'Istria, sacre e profane, Vinko Pikot, The Chronicles of Grdoselo, Istrian traditional customs, 17th century

⁵ Ivano Cavallini, *Musica, cultura e spettacolo in Istria tra '500 e '600*, Firenze: Olschki, 1990; Metoda Kokole, 'Servitore affezionatissimo fra Gabriello Puliti' and the dedicatees of his published music works (1600–1635): from institutional commission via a search for protection to an expression of affection, *De musica disserenda*, III/2 (2007), 107–134.

